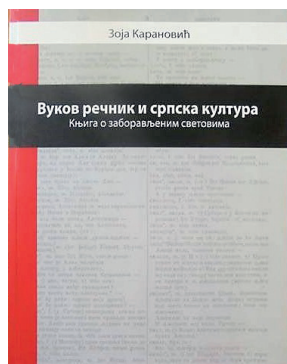

Приказ

Нова читања Вуковог *Рјечника*

Зоја Карановић, *Вуков речник и српска култура: Књига о заборављеним световима*, Београд, Пожега: Вукова задужбина, Свитац, 2019, 211 стр.

Монографија Зоје Карановић *Вуков речник и српска култура: Књига о заборављеним световима* посвећена је *Српском рјечнику* Вука Караџића као драгоценом извору за проучавање народне традиције, обреда, обичаја, веровања, традиционалног погледа на свет. Књигу отвара предговор Мирјане Д. Стефановић *Реч као образац културе*, у коме се осветљавају неки од кључних домета Вуковог *Рјечника*, као и допринос Зоје Карановић фолклористичким, културолошким и интердисциплинарним читањима овог дела. Следи девет студија распоређених у шест

одељака, у којима се разматрају следеће теме: обреди (обредна лексика, ритуална пракса везана за рођење), предања, смеховно и еротско у народној култури и свет биљака (изворишта флоралне номинације, биљни свет у фразеологизмима). Последњи прилог (*У мене је биљарица мајка, свакоме ме биљу научила – Биљни свет у виђењу Вука Караџића у Рјечнику 1852*) садржи исцрпан попис одредница везаних за биље које су пренете целокупно с Вуковим тумачењима. На крају се налази уобичајен научни апарат – списак литературе, напомена аутора и регистар имена. Мада су студије објављене раније, самостално или у коауторству, ауторка истиче да су у њима извршене веће или мање измене и да су доведене „у нови контекст“ и повезане „у потпуно другачију целину“ у којој „чине делове нове књиге и тако на њих треба гледати“.

У првом одељку (*Срби кажу, да мушко прође испод дуге, постало би женско*) налази се уводни рад: *Рјечник Вука Караџића – извор знања о српској култури*, у коме ауторка даје синтетички осврт на значај Вуковог дела и богатство различите лексичке грађе. Други одељак: *Наврела вара од Дундолова дола* посвећен је испитивању ритуала и састоји се од два рада: *Обредна лексика и обреди у Рјечнику (1818) Вука Стефановића Караџића* и *Обредна лексика и ритуална пракса у вези са рођењем у Вуковом Рјечнику (1818)*. Трећи одељак: *Србљи приповиједају да је Голубац градила Ђурђева Јерина, ради голубова чине два рада у*

којима се с различитих становишта прилази предањима: Вук Караџић: *сакупљач, редактор и изучавалац предања (од Рјечника до Живота и обичаја)* и Вуков *Рјечник* и предања на граници светова. Четврти део, насловљен *Ој, девојко, Ојдана, не међи се ногама*, чини рад: *Смеховно и еротско у контексту предмодерног осећања света у Вуковом Рјечнику 1818*. У петом одељку: *Лепа Пава у ковиљу спава* пажња је усмерена на тему биља у српској и словенској народној култури, којом се ауторка већ дуги низ година успешно бави. Чине га три рада: *Вуков Рјечник (1818)* и *свет флоре – обред и поезија, У почетку беше реч – изворишта флоралне номинације и природа биљака у Вуковом Рјечнику (1852)* и *Биљни свет у фразеологизмима у Вуковом Рјечнику (1852)*.

Лексику из Вуковог *Рјечника* Зоја Карановић посматра као прве систематичне и организоване белешке о начину живота Срба и Словена уопште; и овај аспект открива модерност Вуковог филолошког метода. Ауторка *Рјечник* види и као књигу у којој је први пут методолошки мање-више доследно забележен однос традиционалног човека према свету флоре, с којим се идентификује или пореди. Студије на бројним примерима показују оно што је у нашој науци често истицао – да је *Српски рјечник* драгоцен извор за проучавање различитих области културе, а нарочито фолклора. У *Рјечнику* се налазе многи фолклорни жанрови и текстови: предања, различите врсте приповедака, одломци епских песама, обредне лирике, описи обреда и обичаја, затим одломци љубавне и еротске лирике, кратких прозних облика, примери народне медицине и етноботанике итд. Враћајући се темама смеховног и еротског, којима је дала оригиналан допринос у ранијим својим студијама, Зоја Карановић објашњава како се двомисленим играма речима и шалама алудира на сексуалне преваре, што се очитује и у пословицама попут: „Дете се вргне на ујца преко Дунава, а камоли на слугу у кући“. Расправљајући о поетици пословице, ауторка тумачи механизме хумора у контексту проучавања народног живота, а промишља и о етичкој димензији особине која се у конкретној пословици проблематизује. Она указује да се *Рјечник* може тумачити и као путописна литература стога што Вук код неких одредница даје и путописне белешке о местима у којима је борао. *Рјечник* се тумачи и као лингвистичка грађа – ауторка разматра поједине лексеме са становишта синонимије, фитонимије, зоонимије, топонимије и дијалектологије. Грађа из *Рјечника* открива живописну разноликост међуљудских и друштвених односа, нарочито у погледу обичајног права, социјалних установа, односа човека према природи, Богу, историји заједнице којој припада, артефаката материјалне културе (попут грађевина, оружја, алата, одеће, обуће, хране, пића), па и астрономије, медицине, ботанике и – кулинарства.

У наслову рада *У почетку беше реч – изворишта флоралне номинације и природа биљака у Вуковом Рјечнику (1852)* уочавамо транспарентну алузију на почетак *Јеванђеља по Јовану*. На основу оваквог интертекстуалног повезивања, чини се, могло би се извести једно од уверења ауторке када је реч о бављењу конкретном грађом: реч, дискурзивност и логос темељи су погледа на свет човека уопште, те тако и оног који је у 19. веку живео на Балкану. У том смислу, становиште Зоје Карановић блиско је мишљењу Лудвига Витгенштајна, који сматра да су границе нашег језика уједно и границе нашег света. У поменутом раду, на основу назива и тумачења биљака реконструира се „модел света на биљном коду“, односно промишља се која веровања су могла да мотивишу одређена имена биљака (нпр. по боји, мирису и сл.).

Ауторка указује да се одреднице у *Рјечнику* неретко међусобно дозирају, допуњују, те се тако нижу и слажу у целовит мозаик о датом појму. На пример, појам 'хлеб' се налази и уз одреднице 'крсни', 'слава', 'Божих'; а уз лексему 'Мачва' забележено је да се нигде у Србији пшенични хлеб не једе сам ('у себицу'). На тај начин читалац се обавештава о улози и значају овог појма с аспекта како световног, тако и духовног живота. Вук Караџић је народни живот посматрао као динамички феномен, а на исти начин му приступа и Зоја Карановић. То се може приметити, рецимо, у одељку у ком ауторка говори о речима везаним за ткање које су, као и сами предмети, потпуно ишчезле из наших живота, па и из језичког осећања. У овој студији се објашњава како се ручни разбоји данас користе и истиче се да неке од одредница из *Рјечника* представљају значајан допринос историји ткања.

Богатство и разноврсност лексике из *Рјечника* уочава се у многим примерима који се у радовима наводе. Из њих се може увидети да је семантика одређене лексеме имплицитно уведена у мрежу етнолошких, социолошких и културно-историјских података. У складу с тим, грађа се третира у духу интердисциплинарности, што је један од највећих квалитета монографије: поред тога што ауторка лексеме посматра фолклористички у најширем значењу речи, у исто време се бави и језичким значењима (лексиколошким, фразеолошким, етимолошким, ономастичким итд.) и културолошким слојевима. Уз то, она истражује свет „обичног“ човека 19. века у свој његовој разноликости. Уједно се тумачи и вреднује Вуков приступ грађи у најширем значењу речи, па се тако истиче да је Вук модеран и у том смислу што увиђа рефлексе обредне смеховности у разним фолклорним жанровима, тј. рефлексе оних ситуација у којима смех има апотропејски карактер и у вези је с магијом плодности. Значајно је и то што се културолошки аспект лексема сагледава и самерава имајући у виду не само *Српски рјечник*, већ и

с ослонцем на друге књиге Вука Караџића које представљају ризницу за проучавање народне културе, нпр. *Живот и обичаји народа српскога*, збирке народних песама, пословица, историјских списа.

На више места у књизи Зоја Карановић показује да слика света која се изграђује у *Рјечнику* одражава разнолике чиниоце вишевековне материјалне и духовне културе Срба. Анализа појединих апстрактних појмова у *Рјечнику* који се односе на особине људи, емоције и етику, доводи у питање тврдњу да је рурални човек Караџићевог доба артикулисао свет искључиво у конкретно-предметним категоријама. Међу средствима заштите у објашњењу појма 'бабине' помиње се и потреба непрестаног 'гласања': док трају бабине, сви присутни треба да „разговарају се и пјевају“ јер управо разговор и певање одгоне демоне. Овај детаљ је, између осталог, апологија причи и причању, а пре свега апологија речи која, схваћена било буквално, било метафорички, на различите начине чува појединца и свет. А и самим поднасловом монографије („Књига о заборављеним световима“) указује се да је једна од основних улога речи да чувају свет од заборава. У том смислу и ова књига Зоје Карановић представља значајан допринос чувању од заборава и тумачењу различите лексике из Вуковог *Рјечника* у контексту фолклора и народне културе.

Магда Миликић
Е-пошта: magdamilikic95@gmail.com

Примљено: 18. 11. 2020.
Прихваћено: 18. 12. 2020.